

Rola biblioteki uczelnianej w procesie zdalnej edukacji w świetle wyzwań społeczeństwa wiedzy

W erze globalizacji biblioteki naukowe stanęły przed nowymi zadaniami w zakresie wspierania procesów ustawicznego kształcenia w społeczeństwie opartym na wiedzy. Powszechny dostęp do literatury stanowi istotny element wspomagający działalność edukacyjną. Biblioteka była i jest swoistym domem informacji. Biblioteki uczelniane mają szeroki dostęp do informacji zawartych w wirtualnym świecie. W polskich uczelniach pojawił się nowy model kształcenia online i kursy e-learningowe. Bazy czasopism i zintegrowane serwisy oferowane przez biblioteki wspierają uczelnie w ich działaniach na rzecz rozwoju społeczeństwa wiedzy.

Efektem przemian cywilizacyjnych związanych głównie z postępem społeczno-gospodarczym, rewolucyjnymi zmianami w technologii informatycznej i komunikacyjnej jest pojawienie się koncepcji społeczeństwa informacyjnego, opartego na wiedzy. Pod wpływem tych przemian zasadniczym czynnikiem warunkującym zarówno wzrost gospodarczy i rozwój cywilizacyjny jest wiedza. Głównym wyzwaniem współczesności jest gospodarka oparta na wiedzy, zarządzanie strategiczne zarządzanie wiedzą w organizacji, a także kreowanie nowoczesnego społeczeństwa wykorzystującego nowe możliwości kształcenia oraz inwestującego w wiedzę¹.

Jedną z definicji opisujących gospodarkę opartą na wiedzy określa ją jako taką, w której wiedza jest tworzona, przyswajana, przekazywana i wykorzystywana bardziej efektywnie przez przedsiębiorstwa i organizacje, osoby fizyczne i społeczności umożliwiając szybki rozwój

¹ A. Zbierchowska, *SGH w sieci europejskich uniwersytetów oferujących kształcenie ustawiczne –EUCEN*, „e-mentor” 2004, nr 3, s. 27-31.

gospodarki i społeczeństwa². Funkcjonowanie gospodarki opartej na wiedzy oraz społeczeństwa wiedzy możliwe jest dzięki następującym czynnikom:

- tworzeniu wiedzy, czyli osiągnięć naukowych, będących rezultatem badań naukowych,
- przekazywaniu wiedzy za pomocą systemów kształcenia i szkolenia
- popularyzacji wiedzy za pomocą najnowszych technologii informacji i komunikacji,
- zastosowaniu wiedzy dla innowacji i postępu technicznego.

Edukacja we współczesnym świecie

Wraz z cywilizacyjnymi i kulturowymi przeobrażeniami zmienia się również system instytucji edukacyjnych, będący tym obszarem ludzkiej aktywności, którego funkcjonowanie bez wykorzystania nowoczesnych narzędzi komunikacyjnych trudno dziś sobie wyobrazić. W środowisku edukacyjnym obok tradycyjnych form pracy związanej z aktywnością naukowo-badawczą, nauczaniem i uczeniem się – pojawiły się nowe wykorzystujące najnowsze narzędzia. Komunikowanie się pracowników nauki i publikowanie wyników badań naukowych coraz częściej przybiera formę cyfrową i odbywa się w przestrzeni wirtualnej. Coraz powszechniej stosowany jest przez szkoły wyższe nowy model uczenia się na odległość, zdalnej edukacji, który traktowany może być jako element wspomagający dydaktykę lub kompletne narzędzie do przekazywania i egzekwowania wiedzy.

Jak zauważa R.W. Kluszczyński: *Teleedukacja (edukacja na odległość) pozwala realizować fundamentalną dla społeczeństwa informacyjnego zasadę edukacji trwającej przez całe życie, edukacji permanentnej(...). Jako szczególne przedłużenie rozbudowanego systemu edukacyjnego, społeczeństwo informacyjne zapewnia wszystkim swoim obywatelom poszerzony dostęp do dziedzictwa intelektualnego i kulturalnego, które zostało zgromadzone w publicznych bibliotekach, muzeach i różnego rodzaju publicznie dostępnych archiwach³.*

Edukacja w społeczeństwie wiedzy to przede wszystkim kształtowanie umiejętności radzenia sobie z nowymi technologiami – komputery, oprogramowanie, internet – oraz kształtowanie postaw ukierunkowanych na rozwój indywidualny, stałe podnoszenie kwalifikacji i uzupełnianie wiedzy, aktywne uczestnictwo w życiu zawodowym i społecznym.

² M. Fic, *Uniwersytet – organizacja oparta na wiedzy*, [w:] D. Fic, *Edukacja i wiedza w społeczeństwie informacyjnym*, Uniw. Zielonogórski, Zielona Góra 2006, s. 145-157.

³ R. W. Kluszczyński, *Spoleczeństwo informacyjne, cyberkultura, sztuka multimediiów*, Rabid, Kraków 2001, s. 24.

Szkolnictwo wyższe odgrywa szczególnie ważną rolę we współczesnym społeczeństwie. Niezależność i autonomia uczelni wyższych powoduje, że przystosowują się one na bieżąco do zmieniających się potrzeb, wymagań społeczeństwa oraz postępu wiedzy naukowej. Uczelnie postrzegane są jako miejsca, gdzie wiedza teoretyczna jest tworzona i kodyfikowana. Cieszą się dużym autorytetem oraz wskazywane są również jako miejsca, gdzie można znaleźć najbardziej aktualną wiedzę.

Biblioteki w procesie edukacji

Współczesne szkolnictwo wyższe zmagają się z problemami niewystarczających środków finansowych, dynamicznym rozwojem technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz uwarunkowaniami społeczno-demograficznymi. Biblioteki akademickie jako serca informacyjne szkół wyższych uzależnione są merytorycznie i finansowo od swoich macierzystych uczelni. Konsekwencją tych zależności są zwiększające się wymagania. Zmieniające się technologie informacyjno-komunikacyjne wpływają na pracowników naukowych i studentów, użytkowników biblioteki kształtując ich indywidualną pracę naukową, nauczanie i dokształcanie, zwiększając zapotrzebowanie na informację naukową i źródła wiedzy. Internet i technologie cyfrowe zmieniły zasady tworzenia, dystrybucji i dostępu do informacji naukowej.

Wpływ technologii na użytkowników bibliotek akademickich należy rozpatrywać w dwóch płaszczyznach. Po pierwsze technologie te usprawniły komunikację, styl uczenia, prowadzenie badań naukowych, sposób szukania i wykorzystania informacji naukowej oraz możliwości zawodowego i osobistego rozwoju. Z drugiej jednak strony zaawansowanie i wykorzystanie tych technologii wpłynęło w dużej mierze na wzrost ilości dostępnej informacji, co w literaturze określane jest jako szum informacyjny. Zjawisko to zwiększyło odpowiedzialność bibliotek akademickich za efektywne kształcenie użytkowników w zakresie obsługi nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych i wykorzystania zasobów elektronicznych.

Rolą bibliotekarzy jest również selekcja informacji, zorganizowanie dostępu do niej w uporządkowany sposób i zapewnienie odpowiedniej jej jakości gwarantującej wysoki poziom kształcenia. Biblioteki uczelniane mają wieloletnie doświadczenie w gromadzeniu i filtrowaniu informacji i zarządzaniu nią, są więc dobrze przygotowane, aby być pomostem w budowaniu społeczeństwa opartego na wiedzy.

Biblioteka Politechniki Białostockiej - obecnie

System biblioteczno-informacyjny Politechniki Białostockiej tworzą Biblioteka Główna, 5 bibliotek wydziałowych oraz 2 biblioteki wydziałów zamiejscowych.

Biblioteka Politechniki Białostockiej jest ogólnouczelnianą jednostką organizacyjną spełniającą zadania dydaktyczne, usługowe i naukowe. Pełni funkcję ogólnodostępnej biblioteki oraz ośrodka informacji naukowej. Zorientowana jest głównie na obsługę studentów i pracowników własnej uczelni, a jednocześnie jako największa biblioteka naukowo-techniczna w regionie podlaskim jest otwarta na potrzeby wszystkich użytkowników zainteresowanych naukami technicznymi.

W ciągu 56 lat działalności Biblioteka zgromadziła ok. 348 tysięcy dokumentów (książek, czasopism, norm, literatury firmowej, zbiory specjalne w postaci: filmów, nagrań, prezentacji multimedialnych). Tematyka księgozbioru jest zgodna z aktualnymi kierunkami kształcenia oraz zakresem badawczym z następujących dziedzin nauki: technicznych, matematycznych, fizycznych, ekonomicznych oraz organizacji i zarządzania. Profil gromadzonych zbiorów obejmuje naukową literaturę polską i zagraniczną z zakresu architektury i urbanistyki, budownictwa, inżynierii i ochrony środowiska, fizyki i budowy maszyn, zarządzania i marketingu, automatyki i robotyki, elektroniki i telekomunikacji, informatyki, elektrotechniki, mechaniki a także podstawowe piśmiennictwo z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Biblioteka obsługuje około 14 tysięcy studentów i ok. 1400 pracowników. Do dyspozycji czytelników jest 333 miejsc w czytelniach. Ze zbiorów udostępnianych na zewnątrz korzysta aktualnie ok. 10 tysięcy zarejestrowanych użytkowników.

W roku 1993 podjęto decyzję o zakupie zintegrowanego systemu ALEPH, który umożliwił zautomatyzowanie wszystkich procesów bibliotecznych całej sieci: gromadzenia, opracowania i udostępniania oraz usług informacyjnych. Wszystkie procesy biblioteczne w Bibliotece Głównej i bibliotekach wydziałowych są w pełni zautomatyzowane. System oferuje użytkownikom zdalny dostęp do elektronicznych źródeł informacji naukowej, takich jak: czasopisma elektroniczne, e-książki oraz bazy elektroniczne. W ramach swej działalności Biblioteka oferuje dostęp i umożliwia korzystanie z zasobów następujących baz danych:

- baz danych tworzonych w systemie ALEPH: katalog centralny zbiorów, publikacje pracowników Politechniki Białostockiej, prace dyplomowe studentów, artykuły prasowe dotyczące uczelni, prace naukowo-badawcze realizowane w Politechnice Białostockiej,

- bazy bibliograficzne online: COMPENDEX, INSPEC, MathSciNet, BAZTECH, NORMY, SYMPO, SYNABA,
- czasopism elektronicznych oferowane przez serwisy komercyjne : EIFL Direct (EBSCO) ScienceDirect (Elsevier, Academic Press, Hartcourt Heath Science), LINK (Kluwer, Springer), InterScience (Wiley), IEEE Xplore (IEEE).

W Bibliotece Głównej działa również Punkt Informacji Normalizacyjnej, który prowadzi pełną obsługę użytkowników z zakresu udzielania informacji normalizacyjnej oraz sprzedaży produktów normalizacyjnych.

Nowym wyzwaniem dla bibliotek uczelnianych stało się zapewnienie dostępu do publikacji elektronicznych i ich archiwizacja. Współpracując z innymi bibliotekami białostockich uczelni Biblioteka Politechniki Białostockiej aktywnie uczestniczy w tworzeniu Podlaskiej Biblioteki Cyfrowej. Głównymi celami tego przedsięwzięcia są głównie:

- zwiększenie dostępności najczęściej wykorzystywanych przez studentów podręczników i skryptów,
- zwiększenie efektywności pracy z materiałami dydaktycznymi,
- ułatwienie dostępu do wybranych prac naukowych,
- ułatwienie, a w niektórych przypadkach wręcz umożliwienie dostępu do źródeł informacji przechowywanych w bibliotekach i archiwach, ale ze względów bezpieczeństwa udostępnianych tylko nielicznej grupie użytkowników,
- stworzenie cyfrowych kopii najcenniejszych dzieł przechowywanych w bibliotekach,
- obniżenie kosztów udostępniania źródeł informacji w bibliotekach.

Biblioteka Politechniki Białostockiej – plany na przyszłość

Trudno dziś sobie wyobrazić edukację – nie tylko tę prowadzoną metodą tradycyjną – bez wsparcia informacją pochodzącą ze światowych zasobów informacji naukowo-technicznej, bez zasobów wiedzy zgromadzonej w podręcznikach, skryptach i przede wszystkim z bazach danych. Zwłaszcza zdalna edukacja musi mieć wsparcie w elektronicznym dostępie do informacji. Biblioteki akademickie bardzo aktywnie reagują na zmieniające się potrzeby informacyjne swoich użytkowników, wykorzystując do ich realizacji najnowsze osiągnięcia technologiczne.

Biorąc pod uwagę wzrastającą rolę zasobów bibliotecznych w procesie kształcenia w Politechnice Białostockiej powstała inicjatywa budowy nowoczesnego budynku Biblioteki wraz salami multimedialnymi, Centrum Kształcenia Zdalnego oraz Studium Języków Obcych. Projekt ma być zrealizowany do 2012 roku.

Biblioteka w planowanej koncepcji – pełniąc funkcję centrum kształcenia i nauki języków obcych oraz będąc warsztatem pracy badawczej i dydaktycznej powinna zapewnić studentom i pracownikom dostęp do usług informacyjnych na nośnikach elektronicznych, ułatwiających nauczanie, prowadzenie badań oraz zdobywanie wiedzy w procesie kształcenia i samodoskonalenia. Już dziś dostęp do informacji elektronicznej jest niezbędny do pracy naukowej i dydaktycznej a biblioteka winna spełnić oczekiwania użytkowników w zakresie dostępu do interaktywnych i multimedialnych stacji roboczych.

Zmieniającą się w ostatnich latach rolę i ekspansję edukacji, masowy rozwój technologii informacyjnej, pojawienie się nowych form komunikowania i dostępu do informacji, biblioteka uczelniana przestaje być kojarzona tylko z miejscem ograniczonym jedynie do czytania i wypożyczania książek, coraz częściej jest postrzegana jako centrum zasobów edukacyjnych, aktywną instytucją wspomagającą proces kształcenia. Istnieje więc potrzeba zaplanowania w bibliotece miejsc do pracy indywidualnej i zespołowej pracowni internetowych, sal przeznaczonych do kształcenia umiejętności korzystania ze źródeł informacji i wiedzy, ośrodków multimedialnych do nauki języków obcych. Biblioteka, jako miejsce pracy studentów i kadry naukowo-dydaktycznej, powinna być też miejscem wymiany myśli, miejscem spotkań integrujących całą społeczność akademicką, nawet miejscem relaksu. Powinna być „duszą” uczelni i jednocześnie nadawać jej odpowiednio wysoki prestiż.

Przyszłą rolą biblioteki będzie głównie:

- zapewnienie warunków i materiałów wspierających kadre w realizacji programów studiów,
- szkolenie użytkowników w zakresie korzystania z usług bibliotecznych a zwłaszcza posługiwanie się elektronicznymi źródłami,
- tworzenie środowiska sprzyjającego nauce, uwzględniającego wielość stylów uczenia się zarówno indywidualnie, grupowo, w trybie synchronicznym i asynchronicznym,

- zapewnienie materiałów do pracy badawczej i dostępu do informacji; poprzez sieć internet biblioteki stwarzają możliwość dostępu do niektórych baz danych, czasopism i książek elektronicznych, a także do poszukiwań w sieci dla ogółu społeczeństwa,

Podsumowanie

W literaturze dotyczącej bibliotek akademickich można spotkać różne zdania na temat ich przyszłości, roli, zadań i funkcjonowania w zmiennym środowisku.

Zgodny jest pogląd, że dalszy rozwój bibliotek uczelnianych powinien być ściśle związany z kierunkiem rozwoju uczelni i trendów metod kształcenia. Biblioteki posiadają duży potencjał i zasoby, które można i należy wykorzystać, również w procesie zdalnej edukacji.

W efektywnej edukacji wirtualnej podkreśla się znaczenie znajomości obsługi komputera oraz umiejętności poruszania się w elektronicznych zasobach. Biblioteki często przyjmują na siebie trud podstawowej edukacji w zakresie korzystania z baz elektronicznych, czy posługiwania się komputerem.

M. Górny przewiduje, że przyszłe funkcje bibliotek naukowych będą sprowadzały się do następujących zadań:

- administrowanie dostępu do cyfrowych zasobów informacji,
- przechowywanie zbiorów drukowanych,
- udostępnianie bezpłatnej informacji w postaci cyfrowej,
- katalogowanie zasobów internetowych,
- przechowywanie zbiorów specjalnych,
- archiwizowanie wybranych zasobów internetowych⁴.

Mimo niektórych prognoz przewidujących likwidację uczelnianych bibliotek, trafna wydaje się być opinia J. Wojciechowskiego, według której *biblioteka uczelniana podobnie jak każda inna biblioteka będzie instytucją wielosemiotyczną, pośrednicząc w różnych formach*

⁴ M. Górny, *Czy społeczeństwo informacyjne w Polsce będzie potrzebowało bibliotek naukowych*, [w:] *Udział bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce: potencjał, możliwości, potrzeby*, Bydgoszcz-Klonowo, 15-17 maja 2002 r., ATR, Bydgoszcz 2002, s.109-117.

komunikacji i gromadząc rozmaite zasoby (książki, prasę, materiały elektroniczne) oraz gwarantując dostęp online⁵.

Praktyka ostatnich kilkunastu lat potwierdza fakt, że biblioteki akademickie podejmują stale wyzwania z zaspokajaniem publicznego zapotrzebowania na nowe usługi informacyjne, które wspierają społeczeństwo w procesie samokształcenia i promują internet jako narzędzie efektywnej edukacji.

Bibliografia

D. Fic, *Edukacja i wiedza w społeczeństwie informacyjnym*, Uniw. Zielonogórski, Zielona Góra 2006.

M. Górny, *Czy społeczeństwo informacyjne w Polsce będzie potrzebowało bibliotek naukowych*, [w:] *Udział bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce: potencjał, możliwości, potrzeby*, Bydgoszcz-Klonowo, 15-17 maja 2002 r., ATR, Bydgoszcz 2002, s.109-117. R.

W. Kluszczyński, *Spółeczeństwo informacyjne, cyberkultura, sztuka multimediiów*, Rabid, Kraków 2001.

T. Masłyk, *Internet – elektroniczny asystent? Nauczyciele akademicy wobec wyzwań społeczeństwa informacyjnego*, [w:] L.H. Haber (red.), *Spółeczeństwo informacyjne : aspekty funkcjonalne i dysfunkcjonalne*, UJ, Kraków 2006.

W. Pindłowa, *O zjawisku globalizacji coraz bardziej widocznym w pracy bibliotek*, [w:] H. Ganińska (red.), *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji : działania i codzienność : materiały konferencyjne*, Poznań, 15-17 czerwca 2005. T.1, Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, Poznań 2005.

J. Wojciechowski, *Biblioteczna wartość naddana*, UJ, Kraków 2006.

A. Zbierchowska, *SGH w sieci europejskich uniwersytetów oferujących kształcenie ustawiczne – EUCEN*, „e-mentor” 2004, nr 3.

Netografia

<http://www.libra.pb.ed.pl>

<http://pbc.biaman.pl/dlibra>

⁵ Cytat za W. Pindłowa, *O zjawisku globalizacji coraz bardziej widocznym w pracy bibliotek*, [w:] H. Ganińska (red.), *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji : działania i codzienność : materiały konferencyjne*, Poznań, 15-17 czerwca 2005, T. 1, Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, Poznań 2005, s. 44-51.

Abstract

In the age of globalization academic libraries face new major tasks in supporting of the lifelong learning process in the knowledge society. Common access to literature is very important issue that supports educational system. Libraries have always been a home of information. University libraries have wide access to information in the virtual world. The on-line learning and e-learning courses have appeared in polish universities. The databases and integrated services for e-resource access offered by academic libraries support universities in their activities for the development of the knowledge society. The objective of the paper is to discuss the implication of the model of e-learning for university libraries in the term of information organization and dissemination.

Nota o Autorce

Autorka jest pracownikiem Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej. Jej zainteresowania koncentrują się wokół nowoczesnych metod kształcenia w szkołach wyższych oraz możliwości efektywnego wykorzystania zasobów bibliotecznych w procesie edukacji.